SISTEMUL PROCESULUI PENAL SOCIALIST

DE

GR. GR. THEODORU

I. Activitatea instanțelor judecătorești, a procurorilor și a organelor de urmărire penală se desfășoară în vederea apărării orînduirii socialiste prin aplicarea de pedepse infractorilor. Aceste organe judiciare nu desfășoară o activitate procesuală identică. Sarcinile înfăptuirii justiției penale sînt astfel repartizate între organele judiciare, încît fiecare contribuie, printr-o activitate cu anumite obiective, la realizarea scopului final al procesului penal.

Unele organe judiciare — ca procurorii, organele de anchetă și de cercetare penală — au sarcina procesuală de a descoperi și stabili la timp și complet infracțiunile și de a identifica pe infractori. Întrucît însă legea nu îngăduie ca procurorii și organele de urmărire penală să aplice pedeapsa infractorilor, ele sînt obligate a trimite pe învinuiți în fața instanțelor judecătorești, singurele organe judiciare care au dreptul de a înfăptui justiția. Dintre instanțele judecătorești unele au sarcina de a statua asupra vinovăției inculpatului și de a aplica pedeapsa, altele controlează sau supraveghează dacă soluționarea pricinii penale este legală și temeinică.

Sarcinilor deosebite ale organelor judiciare în pricinile penale, în mod obiectiv le corespund și activități deosebite. Pentru descoperirea infracțiunilor și identificarea infractorilor, în lupta cu încercările acestora de a se sustrage de la răspundere, nu este posibilă decît o activitate operativă, mobilă, secretă. Statuarea asupra vinovăției și a pedepsei, pe baza verificării temeiniciei învinuirii aduse inculpatului, necesită condiții de contradictorialitate, nemijlocire, oralitate, publicitate. O formă deosebită capătă de asemenea și activitatea de control și supraveghere judiciară.

Așadar, activitatea unor organe judiciare se deosebește, prin sarcinile și formele ei de efectuare, de activitatea altor organe judiciare, ceea ce determină delimitarea acestor activități în faze procesuale. Toate fazele procesuale penale însă, deși deosebite în obiectivele pe care le urmăresc și în formele procesuale, au un scop comun care călăuzește întreaga activitate procesuală și anume supunerea în mod legal și temeinic a infractorilor răspunderii penale. Această sarcină centrală străbate activitatea tuturor organelor judiciare, leagă armonios fazele procesuale între ele și formează un

sistem procesual penal unitar, care asigură realizarea în cele mai bune condițiuni a justiției socialiste în pricinile penale.

Gruparea raporturilor procesuale în faze distincte, ordinea acestora și legăturile între faze decurg din sarcinile și principiile fundamentale ale activității organelor judiciare.

Statul și dreptul sovietic și al țărilor de democrație populară fiind de același tip, socialist, sarcinile și principiile fundamentale ale activității organelor judiciare socialiste nu se deosebesc în esența lor. Principiile și instituțiile fundamentale ale procesului penal sovietic au servit de model pentru țările de democrație populară în elaborarea legislației procesuale penale [1]). De aceea, sistemele procesuale penale ale U.R.S.S. și ale țărilor de democrație populară prezintă trăsături esențiale comune, care determină existența unui sistem procesual penal socialist.

Principiul înfăptuirii justiției socialiste numai de instanțele judecătorești consacră faza obligatorie a judecății în primă instanță, fără de care nu se poate statua asupra vinovăției inculpatului și asupra pedepsei. Ca cerință a democratismului real al statului și dreptului socialist, judecata în primă instanță se înfăptuiește de veriga de bază a sistemului judiciar — tribunalul popular — cu participarea asesorilor populari.

Principiile legalității și adevărului impun ca activitatea tuturor organelor judiciare să se desfășoare potrivit legii și în scopul stabilirii faptelor în concordanță cu realitatea obiectivă. Procesul penal socialist include ca activitate strict juridică și activitatea organelor de cercetare penală, pentru a se înlătura posibilitatea încălcării drepturilor și intereselor legitime ale cetățenilor. Stabilirea adevărului nu constituie o sarcină numai a instanțelor judecătorești, ci și a organelor de urmărire penală și a procurorilor, care au obligația de a lămuri pricina sub toate aspectele, atît în ce privește confirmarea învinuirii cît și infirmarea ei. Această cerință impune astfel un rol activ tuturor organelor judiciare, indispensabil asigurării apărării cu fermitate a orînduirii socialiste.

Principiile legalității și adevărului au determinat organizarea unui control superior al activității organelor judiciare. Sistemul procesului penal socialist a adoptat controlul integral al activității procesuale, prin intermediul unei singure căi de atac. Există așadar o singură fază ordinară de control judiciar, care se declanșează la intervenția procurorului și a părților și asigură o verificare de fond, sub toate aspectele, a activității procesuale. Controlul integral se caracterizează prin aceea că, indiferent de criticile formulate de procuror și părți și chiar în lipsa acestora, instanța de control verifică legalitatea și temeinicia activității desfășurate ca o obligație de ser-

---

1) M. S. Strogovici, *Procesul penal sovietic*, editura de stat pentru literatura juridică, 1950; M. S. Strogovici, *Verificarea legalității și temeiniciei sentințelor penale*, Editura științifică, București, 1958; M. A. Celțov, *Procesul penal sovietic*, Editura de stat pentru literatura economică și juridică, București, 1954; *Bazele procedurii penale a U.R.S.S. și a republicilor unionale* din 25 decembrie 1958, publicate în «Justiția Nouă», nr. 2/1959, p. 329 și urm.; D. S. Karev, V. P. Radkov, *Sudoustrojstvo i ugolovnîi process stran narodnoj demokratii*, Gosjurizdat, Moscova, 1959; I. V. Grobovenko, *Codul de procedură penală al R. D. Germane*, publ. în «Statul și Dreptul sovietic», nr. 3/1954, p. 141; Tzan Tzi Pîi și V. E. Ciugunov, *Trăsăturile fundamentale ale dreptului procesual penal al R. P. Chineze*, publ. în «Statul și Dreptul sovietic», nr. 2/1957, p. 119.

viciu. Oricine poate beneficia astfel de rezultatele controlului judiciar, chiar dacă este necunoscător în problemele de drept și nu este asistat de apărător.

Deși se recunoaște hotărîrii penale rămase definitive puterea lucrului judecat, procesul penal socialist nu admite rămînerea în vigoare a hotărîrilor care nu corespund adevărului și legii. De aceea, procesul penal al tuturor țărilor socialiste consacră mijloace extraordinare de înlăturare a hotărîrilor nelegale și netemeinice rămase definitive, atît sub forma supravegherii cît și a revizuirii. Puterea lucrului judecat a fost astfel subordonată cerinței ca orice pricină penală să fie just soluționată.

Ca principiu fundamental a fost înscrisă asigurarea dreptului de apărare al învinuitului, care determină largi și reale garanții în toate fazele procesuale.

Sistemul procesului penal socialist este unitar și elastic. Fazele procesuale nu sînt un scop în sine; ele asigură, prin activități desfășurate în condițiile cele mai potrivite de tehnică procesuală, supunerea temeinică și legală a infractorilor răspunderii penale. De aceea, rezultatele fiecărei faze procesuale sînt controlate în faza următoare; dacă aceste rezultate nu corespund din punct de vedere al legalității și temeiniciei lor, procesul se reia din faza în care s-au produs deficiențele sau, dacă este posibil, se refac aceste deficiențe în fazele următoare. Această elasticitate, caracteristică numai sistemului procesual penal socialist, asigură soluționarea justă a pricinii penale, întrucît lămurirea unor probleme se face în acea fază care prezintă cele mai potrivite condițiuni procesuale.

Aceste trăsături comune ale sistemului procesual al țărilor socialiste determină o superioritate radicală față de orice sistem procesual al statelor bazate pe exploatare. Ele transformă procesul penal socialist într-un mijloc eficace de apărare a orînduirii socialiste, dar care asigură în același timp dreptul fiecărei persoane de a nu fi trasă pe nedrept la răspundere penală.

Sistemele procesuale penale ale țărilor burgheze — în esența lor, — se caracterizează [2]) prin trăsături care le transformă într-un mijloc de asuprire a maselor exploatate, pe calea constrîngerii judiciare. Situarea în afara procesului penal a cercetărilor făcute de poliția burgheză, lăsînd pe cetățeni bunului plac al acesteia, trecerea soluționării pricinii penale în fond la instanța de gradul al doilea, la care cel exploatat cu greu poate să ajungă, recrutarea cadrelor aparatului judiciar din rîndul clasei dominante, concepția formală despre adevăr și rolul pasiv al instanței judecătorești, care lasă pe cetățeni la discreția învinuirilor aduse de parchetul burghez, sînt trăsături care dovedesc caracterul antipopular al acestor sisteme procesuale.

Caracterul antipopular al sistemelor procesuale penale burgheze se manifestă și în modul de organizare a sistemului de control judiciar. Controlul este limitat numai la motivele invocate de părți, formulate într-un anumit termen și în anumite condițiuni. Pentru inculpatul necunoscător în problemele este limitat numai la motivele invocate de părți, formulate într-un anumit și recursul îi sînt mijloace de apărare ineficace. Se știe, de altfel, că instanța de recurs nici nu are dreptul de a verifica fondul pricinii, rămas în aprecierea suverană a instanței de fond.

2) M. S. Strogovici și M. A. Celțov, *lucrările citate*.

În procesul penal burghez autoritatea lucrului judecat capătă caracter rigid; posibilitatea desființării hotărîrilor definitive netemeinice și nelegale este limitată. În acest mod, greșelile, voite și nevoite, ale justiției burgheze, cărora cad victimă de obicei membrii clasei exploatate, nu mai pot fi îndreptate.

Sistemele procesuale burgheze se caracterizează prin lipsă de unitate, prin rigiditatea legăturilor dintre fazele procesuale. O dată ajunsă pricina în fața instanței, aceasta nu o mai poate restitui parchetului pentru a completa cercetările, și este obligată a o soluționa, chiar dacă nu are posibilitatea de a stabili adevărul. De asemenea, pricina ajunsă prin efectul căilor de atac la o instanță superioară (cu excepția Curții de Casație) nu se mai poate întoarce la instanța inferioară pentru o completă lămurire. Acest sistem nu poate fi convenabil decît burgheziei care are posibilități materiale de a se judeca la instanțele superioare și este pe deplin inaccesibil maselor de oameni ai muncii, cel mai des trași la răspundere penală pentru acțiunile lor împotriva orînduirii și ordinii de drept burgheze.

II. Legislația procesuală penală a țărilor de democrație populară a folosit în mod creator experiența legislației sovietice, ținînd seama de cerințele și particularitățile condițiilor din fiecare țară. În reglementarea diferitelor instituții, și forme procesuale, legislația procesuală penală a fiecărui stat de democrație populară prezintă unele deosebiri care se reflectă și în structura sistemului de faze procesuale și a raportului dintre ele. Aceste deosebiri nu ating însă esența sistemului, ci asigură, în condiții deosebite de dezvoltare și în cadrul specificului fiecărei țări socialiste, sarcinile justiției pentru perioada respectivă.

Sistemul procesului penal socialist cuprinde, în structura sa, toate fazele necesare pentru asigurarea soluționării juste a pricinilor penale. În procesul penal al U.R.S.S. și al țărilor de democrație populară sînt comune următoarele faze procesuale: urmărirea penală, judecata în primă instanță, judecata în recurs și executarea hotărîrilor penale rămase definitive, pentru ciclul procesual ordinar și judecata în supraveghere și în revizuire, ca faze excepționale. Unele din aceste faze poartă denumiri deosebite, însă, în esența lor, corespund aceleiași activități procesuale. Astfel, în procesul penal al R. S. Cehoslovace și al R. P. Polone faza de urmărire penală poartă denumirea de anchetă sau procedură prealabilă; în procesul penal al R. D. Germane și al R. S. Cehoslovace faza de control judiciar se numește apel.

Structura sistemului procesual nu este rigidă. În cazul în care soluționarea justă a pricinilor penale este posibilă și fără desfășurarea uneia din fazele arătate, legiuitorul poate consacra o procedură deosebită. Astfel, în pricinile referitoare la infracțiuni mai puțin grave, denumite pricini de învinuire privată, procesul penal nu cunoaște faza de urmărire penală. Pentru infracțiunile flagrante, în procesul penal R.P.R. există o procedură urgentă, în care urmărirea penală este redusă numai la cîteva acte procesuale. În procesul penal al R. P. Polone există, de asemenea, o procedură specială pentru infracțiunile pentru care legea prevede o pedeapsă privativă de libertate sub doi ani sau amenda,

Unele sisteme consacră însă și alte faze procesuale penale. În procesul penal sovietic se recunoaște existența unei faze a pornirii procesului penal. În procesul penal al țărilor de democrație populară, cu excepția R. S. Cehoslovace, R. P. Polone și R. P. Romîne, trimiterea în judecată constituie o fază procesuală ce se desfășoară în ședința pregătitoare a primei instanțe de judecată. Existența acestor faze nu afectează însă structura comună a procesului penal al țărilor socialiste.

Faza de pornire a procesului penal este consacrată de proceduriștii sovietici pentru a se releva deosebirea față de procesul penal burghez, care nu obligă organele de urmărire să-și asume, într-un act oficial, răspunderea activității ce o declanșează. Dar chiar în literatura procesuală sovietică există și părerea contrară că pornirea procesului penal, limitîndu-se de obicei numai la un singur act procesual, nu poate forma o fază procesuală. De altfel, noile Baze ale procedurii penale a U.R.S.S. și a republicilor unionale din 25 decembrie 1958 nu consacră ca faze fundamentale decît urmărirea penală, procedura în fața primei instanțe, procedura judiciară la instanța de recurs și executarea sentinței penale.

Procesul penal R.P.R. și al celorlalte țări de democrație populară prevăd, ca și procesul penal sovietic, că pornirea procesului penal se dispune printr-o ordonanță motivată, ceea ce constituie o garanție procesuală pentru cetățeni, fără a se distinge însă o fază de pornire a procesului penal.

În procesul penal sovietic trimiterea în judecată a fost considerată ca o fază procesuală intermediară între urmărirea penală și judecata în primă instanță. Această fază asigura un control judiciar prealabil al urmăririi penale, în vederea ajungerii la ședința de judecată numai a pricinilor în care au fost lămurite toate faptele, cu respectarea întocmai a legii. Luînd de model procesul penal sovietic, au adoptat faza trimiterii în judecată în ședința pregătitoare și legislația procesuală penală a R. P. Ungare (1951), a R. D. Germane (1952), a R. P. Bulgaria (1952), a R. P. Albania (1953), a R. P. Romîne (1953) și a R. P. Chineze (1954).

Trimiterea în judecată în ședința pregătitoare nu constituie însă o fază esențială, activitate fără de care nu se poate realiza soluționarea legală și temeinică a pricinilor penale. Această fază a fost creată din necesitatea efectuării unui control judiciar prealabil asupra urmăririi penale. În condițiile perfecționării activității organelor de urmărire penală și a procurorilor, controlul judiciar în ședința pregătitoare, suprapus peste supravegherea exercitată deja de procuror, poate deveni formal ; un control eficace al activității de urmărire penală se efectuează numai în ședința de judecată unde, prin ancheta orală, se verifică nemijlocit probele Caracterul neesențial al trimiterii în judecată, ca fază procesuală, se evidențiază în modul cum este reglementată această instituție procesuală în legislația țărilor de democrație populară.

Astfel, în procesul penal actual al R.P.R. (1957), al R. S. Cehoslovace (1957), al R. P. Polone trimiterea în judecată se efectuează de procuror prin confirmarea concluziilor de învinuire ale organelor de urmărire penală sau prin întocmirea lor. În procesul penal al R. P. Albania, R. P. Bulgaria, R. D. Germane și R. P. Chineze toate pricinile penale trec prin ședința pregătitoare pentru a se dispune trimiterea în judecată. Procesul penal al R. P. Ungare prezintă situația intermediară că numai pricinile pentru care legea

prevede o pedeapsă privativă de libertate de peste doi ani sau în care inculpatul este arestat preventiv trec în mod obligatoriu prin ședința pregătitoare. În celelalte cauze, toate problemele trimiterii în judecată se rezolvă de președintele tribunalului.

Și *Bazele procedurii penale a U.R.S.S. și a republicilor unionale* recunosc caracterul neesențial al ședinței pregătitoare. Trimiterea în judecată se dispune de judecător prin încheiere; numai dacă judecătorul nu este de acord cu concluziile de învinuire, precum și în cazul cînd este necesar ca măsurile preventive aplicate inculpatului să fie schimbate, cauza este examinată într-o ședință dispozitivă a instanței. Ședința dispozitivă neavînd caracter obligatoriu pentru toate pricinile, trimiterea în judecată nu mai constituie o fază indispensabilă.

Prin urmare, în problema sistemului de faze procesuale, derogările existente în procesul penal al țarilor socialiste nu sînt esențiale.

În procesul penal al țărilor socialiste raportul dintre fazele procesuale se rezolvă, de regulă, în același mod. Deficiențele ivite în activitatea unor organe judiciare pot fi îndreptate de organele împuternicite să verifice activitatea lor. Prima instanță poate completa și reface urmărirea penală, dacă are condițiile necesare; de asemenea, instanța de control judiciar poate înlătura deficiențele din activitatea primei instanțe.

În cazul în care se constată că obiectul unei faze nu a fost integral realizat, elasticitatea procesului penal socialist permite ca pricina să fie reluată din această fază, dacă prezintă condiții mai potrivite pentru înlăturarea deficiențelor.

Așadar, continuarea normală a procesului penal sau reluarea lui dintr-o faza deja depășită, nu are limite rigide în procesul penal socialist, ci se conduce după principiul alegerii căii celei mai potrivite pentru soluționarea justă și rapidă a pricinii penale.

Unele procese penale prezintă însă particularități în ce privește raportul dintre fazele procesuale. Astfel, procesul penal al U.R.S.S., al R. P. Albania, R. P. Bulgaria creează o situație specială fazei de judecată în primă instanță, în sensul că anumite obiective procesuale nu pot fi realizate decît în această fază

Potrivit art. 51 din *Bazele procedurii penale a U.R.S.S. și a republicilor unionale* (care menține sistemul vechilor coduri de procedură penală), instanța de recurs sau de supraveghere nu este în drept să stabilească și să considere ca dovedite fapte care nu sînt menționate în sentință sau care au fost înlăturate de instanța de fond; de asemenea, ea nu este în drept să anticipeze asupra dovedirii sau nedovedirii învinuirii, a veracității sau neveracității unor probe, a superiorității unor probe față de altele, asupra aplicării de către instanța de fond a unei legi penale sau a alteia sau asupra pedepsei. Așadar, stabilirea faptelor este de atributul exclusiv al primei instanțe; instanța de recurs poate să constate că soluția stabilită de prima instanță nu corespunde adevărului, dar stabilirea adevărului este lăsată numai în căderea primei instanțe. Ori de cîte ori este cazul de a se schimba situația de fapt sau de a se rejudeca pricina în fond, instanța de recurs casează hotărîrea primei instanțe și îi trimite acesteia pricina pentru a fi rejudecată.

Spre deosebire de procesul penal sovietic, procesul penal al R. D. Germane, R. S. Cehoslovace, R. P. Polone a adoptat de la început sistemul în care instanța de control judiciar poate schimba situația de fapt stabilită de prima instanță și, în caz de nevoie, de a administra noi probe printr-o anchetă judecătorească proprie.

Procesul penal al R. P Romîne, R. P. Chineze și R. P. Ungare a adoptat poziții intermediare. Astfel, procesul penal al R. P. Romîne a părăsit în 1957 sistemul prin care situația de fapt putea fi stabilită numai de prima instanță și a adoptat o astfel de reglementare a judecății în recurs, care face posibilă soluționarea pricinii în această fază. Constatînd netemeinicia hotărîrii primei instanțe, instanța de recurs o desființează și apoi, dacă are material probator suficient, rezolvă pricina în fond, avînd dreptul să dea o nouă apreciere probelor și să stabilească o nouă situație de fapt. Dacă este necesară administrarea de noi probe, instanța de recurs rejudecă pricina în fond în ultimă instanță. Procesul penal al R. P. Romîne prevede însă și posibilitatea, după casare, de a se rejudeca pricina de prima instanță, dacă au fost încălcate dispozițiile legale esențiale sau dacă pricina nu fusese soluționată în fond de prima instanță. Adoptarea acestui sistem a fost determinată de necesitatea, în perioada actuală, a urgentării judecării pricinilor penale.

In procesul penal al R. P. Chineze întîlnim o situație și mai elastică. Instanța de recurs, după casare, poate restitui cauza primei instanțe, dacă este necesară efectuarea de probe noi ; dar instanța de recurs poate efectua ea însăși ancheta judecătorească, dacă pricina este complicată sau prezența părților la judecată este asigurată. Totodată, instanța de recurs poate înlocui hotărîrea primei instanțe cu propria sa hotărîre, dacă se pune numai problema stabilirii situației de fapt pe baza probelor deja efectuate. Soluționarea pricinii se face, așadar, în faza procesuală în care sînt asigurate, pentru fiecare pricină în parte, cele mai potrivite condițiuni.

Un sistem asemănător a fost adoptat în 1958 și de procesul penal al R. P. Ungare.

Deși există unele deosebiri cu privire la raportul dintre faza de control judiciar și faza de judecată în primă instanță, în procesul penal al țărilor socialiste se asigură un control integral al activității procesuale. Deosebirile, privind gradul de elasticitate a raportului dintre faze, nu au un caracter esențial.

Se poate trage astfel concluzia că deosebirile existente în sistemele procesuale penale ale U.R.S.S. și ale celorlalte state socialiste oglindesc condițiile deosebite de dezvoltare și specificul fiecărei țări. Trăsăturile esențiale comune determină însă existența unui sistem unitar al procesului penal socialist, radical deosebit de toate sistemele procesuale penale ale statelor exploatatoare.

СИСТЕМА СОЦИАЛИСТИЧЕСКОГО УГОЛОВНОГО ПРОЦЕССА

Краткое содержание

Деятельность советских судѐбных уголовных органов и стран народной демократии, которая руководствуется общими основными принципами, имеет общие основные черты, определяющие наличие единой социали стической системы уголовного процесса. Эта система качественно превосходит своим подлинным демократизмом, единством и эластичностью антипопулярные системы буржуазного уголовного процесса.

Разные условия развития и особенности каждой социалистической страны обусловили своеобразия в регламентации процессуальной деятельности, в количестве процессуальных стадий и связи между ними.

Возбуждение уголовного дела и подготовительное заседание не являются существенными стадиями системы социалистического уголовного процесса; особенности, касающиеся связи между судебной стадией в первой инстанции и стадией судебного контроля также не затрагивают единства системы социалистического уголовного процесса.

LE SYSTÈME DU PROCÈS PÉNAL SOCIALISTE

Résumé

L'activité des organes judiciaires soviétiques et des états de démocratie populaire, qui se conduit d'après les mêmes principes fondamentaux, présente des traits essentiels communs qui déterminent l'existence d'un système de procédure pénale socialiste. Ce système, par ses formes authentiquement démocratiques, par son unité et son élasticité, est qualitativement supérieur aux systèmes antipopulaires et rigides du procès pénal bourgeois.

Les conditions particulières de développement et le spécifique de chaque pays socialiste ont déterminé également des particularités dans la réglementation de l'activité des organes judiciaires en ce qui concerne le nombre des phases du procès pénal et leur rapport, entre elles. La mise en mouvement du procès pénal et l'audience préparatoire ne sont pas des phases essentielles dans le système du procès pénal socialiste; de même, les particularités ayant trait au rapport entre la phase judiciaire de première instance et la phase de contrôle judiciaire, n'affectent pas l'unité du système.